

Pezinok v 13. storočí

Trináste storočie je pre Pezínok a jeho históriu dôležité z viacerých hľadísk. Z roku 1208 pochádza prvá písomná zmienka o tomto území, ktoré sa uvádza ako „terra Bozin“. Kráľovskou listinou Ondreja II. získava vtedy majetok na východných úpätiach Malých Karpát nitriansky župan Tomáš z rodu Hunt-Poznanovcov a jeho dvaja synovia, Šebuša a Alexander, zakladatelia rodu grófov zo Svätého Jura a Pezinka. S týmto rodom sú dejiny Pezinka spojené po celý stredovek, až do smrti jeho posledného mužského príslušníka, Krištofa II., v roku 1543. Donedávna sme sa pri opise Pezinka a jeho okolia v 13. storočí mohli opierať len o sporadické písomné zmienky a celospoločenské historické udalosti, dotýkajúce sa aj nášho regiónu. Až novší výskum priniesol nové, dôležité informácie.

Na jeseň v roku 2004 boli počas rekonštrukcie priestorov bývalého hotela Grand odkryté zvyšky zahľebeného objektu polozemnice, ktorú archeologický materiál umožnil datovať do polovice 13. storočia. Žiaľ, situácia neumožnila vykonať rozsiahlejší výskum, ktorý by azda zodpovedal otázku, či išlo len o samostatný, ojedinelý objekt, alebo o súčasť rozsiahlejšej za-

stavanej plochy, možno osady, z ktorej sa vyvinul dnešný Pezínok. Zvyšky stredovekého obydľia sa nachádzali na veľmi zaujímavom mieste a to rohu námestia a Meisslovej ulice.

Ďalšie obydľie z 13. storočia sa podarilo nájsť počas archeologického výskumu farského kostola v zime 2004/2005. Objekt vykazoval výrazné stopy horenia a pochádza z neho pomerne veľký súbor keramiky, umožňujúci datovať jeho zánik niekedy do poslednej štvrtiny 13. storočia. Z objektu sa podarilo okrem keramiky vyzdvihnúť aj časť zachovaného dreveného trámu, ktorý tvoril stenu obydľia. Vzorka dreveného trámu bola v spolupráci s Archeologickým múzeom v Bratislave a Archeologickým ústavom v Nitre prevezená do Viedne, kde bude skúmaná tzv. dendrochronológiou, čo je pomocná vedná disciplína, ktorá na základe štruktúry letokruhov umožní zistiť obdobie, kedy bol strom, z ktorého bol trám vyrobený, vyťažený. Zatiaľ môžeme obdobie zániku obydľia, ktoré stálo v 13. storočí na mieste dnešného farského kostola v kontexte s

historickými informáciami z daného obdobia stotožniť s vpádmi českých vojsk kráľa Přemysla II. Otakara do Uhorska v rokoch 1271 – 1273. Počas tohto vpádu české vojská a ich rakúski spojenci dobyli podľa dochovaných písomných správ aj pezinský hrad.

Už v roku 2001 boli v pezinských horách pri kameňolome objavené zvyšky stredovekej fortifikácie, ktorú bolo možné na základe nájdených predmetov, predovšetkým militárií, zaradiť rámcovo tiež do spomínaného obdobia. Archeologický výskum, vykonávaný na lokalite od jari 2004 tento predpoklad ešte viac prehĺbil a presnejšie zadatovanie napokon umožnil nálež troch strieborných viedenských fenigov Přemysla II. Otakara priamo z priestoru opevnenia. Zdá sa, že hrad, spomínaný v súvislosti s vpádom českého a rakúskeho vojska, stál nad križovatkou ciest na Záhorie, oveľa hlbšie v horách, ako sa pôvodne predpokladalo. Definitívu v lokalizácii hradu z 13. storočia na území Pezinka by však priniesol až archeologický výskum dnešného zámku v Pezínku.

Zaujímavým nálezom, približujúcim Pezínok v 13. storočí je ďalší súbor mincí z chotára nášho mesta. V roku 2004 bol pod úbočím Starej hory, na mieste, ktoré sa podľa starých máp volalo Kráľova, resp. Kráľovská cesta, nájdený poklad 85 strieborných mincí, tiež viedenských fenigov Přemysla II. Otakara. V čase objavy išlo o tretí väčší poklad tohto typu mincí na Slovensku. Oba poklady a veľa ďalších mincí budú môcť obyvatelia Pezinka i jeho návštevníci vidieť na výstave Poklady mincí z Pezinka a okolia, ktorej vernisáž sa uskutoční v predvečer Vinobrania 2005.

Napriek tomu, že Tomáš a jeho synovia dostali územie dnešného Pezinka, zem Bozin, do majetku už v roku 1208, počas celej prvej polovice 13. storočia im bolo toto vlastníctvo spochybňované kráľom Belom IV., synom Ondreja II., ktorému sa nepáčila rozdávačná politika jeho otca. Až v roku 1256 Štefan V. definitívne udelil grófom Kozmovi II. a Pavlovi I. zem Bozin do dedičnej držby.

Pokračovanie na 12. strane

Kalvária v Pezínku

Jedným z charakteristických prejavov barokovej kultúry je vystupňované a oduševnené prežívanie viery. Dynamika emócií sa prejavuje v architektúre, vo výtvarnom umení, literatúre i vo filozofii tohto obdobia protikladov. V umení baroka išlo o symbiózu a spoluprácu všetkých druhov umenia, takzvaný *gesamt-kunstwerk*. Najvýraznejším a najznámejším vzorom diela všetkých umení je architektúra. Kostoly, kláštory a kaplnky, k nim patriace Kalvária a Krížové cesty ako súzvuč výtvarného umenia, architektúry, ale tiež prírodného prostredia s účinkami všetkých spolupracujúcich zložiek. Vznik Kalvárií v baroku prechádza až do súčasnosti, keď vznikajú nové a dochádza k obnovám starších, či z 17., 18. alebo 19. storočia, tradícia bola veľmi silná a živá v Rakúsko-Uhorsku. Kalvárie spoločne s Krížovými cestami sa nachádzajú po celom Slovensku, majú svoje špecifiká a mnohé sa zachovali v dobrom stave (najznámejšou je napríklad Kalvária v Banskej Štiavnici a Prešove, umelecky hodnotnou v malokarpatskom regióne je Kalvária na Červenom Kameni). Kalvária predstavuje miesto ukrižovania Krista na kríži, zobrazuje sa ako tri kríže a dva z nich s pokrúcanými telami dvoch lotrov a centrálny s korpusom Krista. Podľa ikonografie pod krížom stojí v smútku Panna Mária, Mária Magdaléna a Svätý

Ján. Vo svojej podstate napodobňovala Golgotu, pahorok na ktorom bol popravený Kristus a cestu Kristovej bolesti so zastaveniami v Jeruzaleme.

Kalvária v Pezínku s datovaním v roku 1754 je umiestnená severozápadne od mesta na Suchom

Pezinská kalvária.

vrchu, zakladateľom bol pezinský senátor Štefan Szolnay. Tvorí ju jednoduchá kaplnka z 19. storočia v historizujúcom štýle, tri drevené kríže z prvej polovice 20. storočia stojace v areáli kaplnky a dnes v zbierke Malokarpatského múzea uchovávaný inventár kaplnky. Ide o zachovaný súbor 4 drevených plastík, ich autorom je neznámy

slovenský rezbár 18. storočia, pripadne dvaja rukopisom odlišní autori. V múzeu sa nachádzajú sochy sv. Františka z Assisi a sv. Antona Paduánskeho a tiež sochy dvoch anjelov. Podľa fotodokumentácie v kaplnke boli pôvodne aj plastiky Piety a Božieho hrobu (ČB fotografia), tie na konci 60. rokov boli vo veľmi zlom stave,

svätcami a v spodnej časti sa nachádzal Boží hrob. Je možné podľa štýlových rozdielov medzi plastikami predpokladať, že boli súčasťou jednoduchej oltárnej architektúry, jej podoba sa však nezachovala. Vzájomným porovnávaním materiálu je možné, že sochy boli súčasťou inej sakrálnej architektúry, rozdiel je markantný v štýle drevorezby, umeleckom výraze a veľkosti plastiek dvoch svätcov a anjelov, ktoré sú skôr typom tzv. mestského baroka. Tento predpoklad určitým spôsobom potvrdzuje kanonická vizitácia z roku 1781, ktorá ako inventár kaplnky spomína len sochu Sedembolestnej Panny Márie a polychrómované tabernákulum so šiestimi drevenými svietnikmi, ostatné plastiky vo vizitácii nefiguruje. Pravdepodobne došlo k poškodeniu inventáru a doplneniu inými plastikami, pretože údaje v kanonickej vizitácii z prvej polovice 19. storočia spomínajú už len 4 svietniky. Preto pôvod sôch je nejasný, avšak dôležitá je ich ochrana pre budúcnosť, pretože sú jedinečným príkladom barokovej drevorezby.

Na záver chcem vyzvať Pezínčanov a tiež návštevníkov tohto mesta a jeho okolia na prechádzku na Kalváriu, ktorá je svojím umiestnením priamo v lese, nádherným miestom na oddych a zastavenie sa v kolobehu bežných povinností.

Vladimíra Büngerová
Malokarpatské múzeum
v Pezínku

Snímka (MM)